УРИВОК ІЗ ПОВІСТІ

Було рано, ще сонце не зійшло. Густа біла мряка залягла долину, висіла на гілках смерекового лісу, зісковзуючи з вершків, клубилася по дебрях і стелилася по зарінках. На лузі трави та квіти нахилялися вниз під вагою роси, що поначіплялася до їх листочків і стебелинок то здоровими круглими краплями, то дрібненькими перловими зеренцями, тремтячи мало що не на кождій ніжній волосиночці ростини. Тихо-тихо, ніщо й не ворухнеться, не щеберне. Від Стрия, що шумить краєм долини, тут же поза селом, несеться різкий холод. Висока полонина над селом помалу просвітлюється тим слабим червоним світлом, що попереджає схід сонця. А в селі нічого ще не видно, нічого не чути, тільки вулицею здовж села тихо, без вітру сунуть високі тумани мряк, мов ряди якихось сонних привидів, що припізнилися і, наполохані розсвітом, щодуху тікають у темні нетрі та непросвітні лісові чагарі.

Борис Граб збудився, щойно почало світати.

Ще вчора, приїхавши з Відня по десятилітній неприсутності до батьківського дому, перетрясшися 36 годин залізницею, а потім невеличкою гірською тарадайкою по кам’янистій та вибоїстій дорозі, він чув себе страшенно втомленим. Але, переспавши одну ніч на оборозі в пахучім гірськім сіні, він чув себе немов відродженим, немов о десять літ молодшим, а праці й невигоди десятилітнього побуту в наддунайській столиці, серед інтенсивних студій та лікарської практики при клініці — усе те важке надбання, що мало тепер бути капіталом його життя, зробилося якесь нечутне, висіло над душею, мов отсей сірий туман, але не давило її. Він одягся тихесенько, зліз по драбині з оборогу, вмився в кришталевім потоці, що дзюрчав при кінці вбогого огороду його батька, і, одною рукою розчісуючи своє волосся, а в другій держачи капелюх, попростував вузенькою крутою стежкою за огород, у противний бік від батьківської хати, на поле, що від потічка підіймалося вгору, зразу легко похиленою скатертю, переломлювалося на половині глибоким яром, а

відси йшло вже чимраз стрімкіше під гору і губилося своїм кінцем у густій мряці, що велетенською сірою шапкою лежала на горі.

Борис був медик і з замилування гігієніст. От тим-то, вийшовши за город і бачачи, що стежка веде півперек поля, покритого зразу густим руном іще зовсім зеленого вівса, а далі ще густішим руном конюшини, він зрозумів, що пройти сею стежкою, не заросившися, буде неможливо. Він пригадав свої давні школярські часи і, не надумуючися довго, роззув свої черевики і взяв їх у руку, підкотив штани вище колін і сміло, з якимось дивно розкішним почуттям пустився брести по росистій ниві.

Роса була студена, аж вищипувала в ноги, але се не спиняло його. Здорова хлопська натура не боялася простуди в літній ранок. Зараз, при перших ступнях, його ноги аж по коліна облилися студеною росою, мов річку брів. Він задрижав від холоду, та не прискорюючи кроків, ішов просто стежкою догори. Дорога вела до лісу, але Борисові хотілося дістатися аж на вершок гори і бачити відти схід сонця. Надто мав він у тій прогулцІ ще іншу свою ціль, що була провідною звіздою всеї його подорожі в рідні сторони; він уже вчора, їдучи сюди, обдумував її та, окидаючи очима околицю, визначував собі певні пункти, про які говорив собі в душі: "Spectandum est"*, а тепер хотів розпочати виконання свойого плану. З вершка гори — він знав се — стелиться широкий вид на три долини — на захід, на південь і на схід, а всі три ті долини заслонені від півночі, мов величезним стогом, власне сею горою, якої північним склоном він ішов тепер.

Перейшовши район засіяних нив, Борис опинився немов перед суцільною стіною густої мряки, що все ще непорушно стояла на версі гори. Гора виглядала тепер як вулкан, із її вершка раз по разу клубилися величезні копиці пари і, важко перевалюючися з боку на бік, котилися вниз. Інші підіймалися вгору, де займалися рожевим світлом, немов дивовижні сигналові огні, що віщували схід сонця. А за тими бовдурами, чимраз світлішими та рожевішими, що разом з живістю кольорів приймали чимраз виразніші та фантастичніші контури, верх гори все ще стояв недосяжний для ока, таємничий, огорнений недоступною стіною,

мов грізна твердиня. Хоча Борис знав сю гору змалечку, та проте не важився тепер запускатися в сю гущавину гірської мряки, в якій і на два кроки перед собою не міг бачити нічого виразно. Він знав, що толокою, яка тяглася вище понад районом управлених піль, бігли та перехрещувалися сотки ледве видних стежечок і що нема нічого легшого, як серед мряки збитися тут із правої стежки, заблудити серед густих корчів ялівцю, та смеречини, та карловатих буків. Отим-то, не запускаючися в те рожево-сіре море, він постановив собі йти його краєм, границею між нивами і толокою, доки не надибле якоїсь возової дороги, що вела б у ліс. І він ішов, декуди повище кісток босими стопами тонучи в м’якесенькім моху та збиваючи росу з тонкостеблої високої мушки та з широких лапастих папоротей. По дорозі він старанно обминав кущі розлогого ялівцю та невеличкі смерічки, бо на їх густих гілках і шпильках так багато висіло крапель роси, що, бачилось, якби зібрати її в посудину, то на кождім корчику пару кварт води набрав би.

Пройшовши отак попід ліс зо двоє гоней, він знайшов добру стежку, що поперек лісу вела на вершок гори, і пішов нею. В лісі було ще темно, тихо і глухо. Холоду тут менше було чутно, дерева дихали якоюсь теплою живичною парою. Десь-колись у гущавині захрустіли гілки, знак, що туди пробігла легконога серна або інша лісова звірюка. Борисові зробилося трохи моторошно, коли подумав, що в сих лісах доволі часто попадаються й вовки, і медведі, — але той страх швидко пройшов. Він знав, що в таку пору медвідь ситий лягає спати і не кидається на людей. Та проте йшов мовчки, уважно наслухуючи і мимоволі прискорюючи ходу, хоч дорога тут підіймалася стрімко вгору, так що він, ідучи, здорово впрів і задихався, а поперед його очима затанцювали червоні кружки від приливу крові до голови.

Дорога лісом тяглася довго, підіймаючися більше або менше стрімкими терасами все вище й вище. Зразу Борис ішов зовсім у млі, мов під якимось склепінням, але звільна почував, як те склепіння робиться щораз більш прозоре, як із мли виринають зразу здоровенні гілляки столітніх смерек та буків, далі відслонюється ширший вид на глибокі яри по праву руку дороги та на високі стовбури дальших терас перед ним.

Рівночасно в шпилях дерев почулася зразу легенька, а дедалі все дужча музика, те мелодійне, таємниче грання лісу, що не раз у Відні почувалося йому крізь сон, а тепер, коли почув його направду, попросту вхопило його за серце, так що у нього аж сльози закрутилися на очах. Він знав, що се встає поранковий вітер, який швидко розіб’є до решти густу мряку, що нависла над горою. Того він і надіявся, бажаючи з вершка гори налюбуватися видом своєї улюбленої батьківської сторони.

Ось він на п’ятій чи шостій терасі. Зупинився. Тут із-під могутньої смереки випливало джерело холодної чистої води і, дзюркотячи маленьким потічком, губилося серед густих лопухів і далі збігало в глибочезний яр. До джерела була втоптана стежечка, а біля самої води лежав черпачок, зроблений із кори — братерська прислуга для всіх, хто зайде сюди загасити спрагу. Борис був сильно втомлений, ішовши догори; він сів на крутім смерековім корені, віддихав довго і вдивлявся в лісову гущавину, а потім напився води. В лісі було тепер зовсім тихо; внизу яром клубилася мряка, але вершки дерев уже купалися в рум’яній загравi. Десь високо між гілляками закричала сердита сойка: кре, кре, кре! Над самою головою Бориса прокинувся пишний зелений дятел і, мов вивірка, пробігши з на сажень угору по рівному пні смереки, застукав своїм залізним дзьобом о якусь спорохнявілу гілляку, а потім обернув голову набік і почав одним оком придивлятися до Бориса, немов бажаючи зміркувати, чи не має він супроти нього яких лихих намірів. Борис сидів, ані не ворухнувся, і дятел знов почав стукати дзьобом, немов бажав збудити його з задуми.

Борис устав і пішов дальше. Він наближався до вершка гори. З правого боку ліс урвався, почалася невеличка поляна. Від неї дмухнуло теплим пахучим вітром: десь там, на другім кінці поляни, вже скосили траву, і з її пологів ішов отой густий вогкий запах гірських цвітів. Борис довго стояв і глибоко вдихав той любий запах. "От якби мої пацієнти з віденської клініки могли хоч по місяцю дихати таким повітрям і таким запахом!" — подумав він, і та думка, з якою він приїхав сюди, живішими кольорами заграла в його душі. Кліматична лічнича стація в сих горах — отсе був його ідеал, і він постановив собі винайти для неї найвідповідніше

місце: і високо положене, і захищене від вітрів, і притім не надто далеко відрізане від комунікації зі світом. Ідучи сюди, він усе те обмірковував, мірив трудності, особливо брак усякого комфорту по найближчих гірських місточках, бруд та жидівську господарку, — та все-таки сі трудності не видавалися йому неможливими до поборення, а користі, які подавав його план, переважали його хиби. Треба лише винайти місце для стації, таке місце, що відповідало би вимогам науки та заразом тому планові, який він виробив собі довголітньою практикою і яким надіявся побити конкуренцію деяких подібних закладів.

Роздумуючи про се, він ішов далі. Поляна минулася, почався знов ліс, що могутнім чорним вінцем окружав лисий вершок гори. Тут дохід був найстрімкіший; стежка гадюкою вилася поміж віковічні буки; щокрок її перебігало грубезне, круте коріння дерев, мов здоровенні гадюки. Іти поза стежкою було неможливо, бо грунт між деревами був дуже спадистий і покритий верствою зів’ялого букового листя, що, висушене вітрами, зробилося слизьке та тверде, так що по нім легко можна було з’їхати в глибоченний яр. Борис ішов звільна, важко дихаючи та сапаючи та час від часу зупиняючися. Поміж розлогі буки тут і там продиралися вже і падали на землю золоті плями, довгі скісні нитки та стовпи — се було перше проміння сонця, що вихилилося з-за сусідньої гори. Ось один такий золотий стовп упав на саму стежку, куди йшов Борис, упав на його плечі і лагідним теплом доторкнувся його карку. Борис мимоволі зупинився, мов від дотику якоїсь м’якої, ніжної руки.

В тій хвилі почувся чистий, дзвінкий дівочий голос — десь немов над його головою. Він озирнувся поневолі на вершки буків, що стояли біля стежки, але швидко переконався, що голос ішов із вищої тераси гори, яка тут підіймалася дуже стрімко, мов стіна, так що стежка мусила довгим вужем обкручувати вузький, але глибокий ярок. Відтам, із противного кінця ярка, з вищої його стіни, з-поміж густої зелені буків та ліщини, лився той голос — чистий, дзвінкий та мелодійний, лилася пісня, повна туги і меланхолії, та притім надихана якоюсь таємною життєвою енергією, мов тужливий, а притім так могутній своєю енергією гомін

гірського потоку. Борис зупинився, напружив слух і прислухувався до слів пісні.

Плине качур по Дунаю,—

вистрілила вгору відома йому мелодія, мов протяжне, тужливе зітхання...

Плине качур по Дунаю,—

повторилися слова, та мелодія надала їм більше пристрасті; вони звучали тепер, мов порив ув’язненої душі, що бачить перед собою широкий Дунай і граціозні рухи живучої птиці, а сама не може вирватися з гнітючих її оковів. І знов іде глибоке, пристрасне зітхання, розливаючися широкими тактами мелодії:

Дай ми, боже, що думаю!

І мов жайворонок із піднебної висоти камінцем спадає вниз, так і мелодія розсипається тихим хлипанням безсильного жалю:

Дай ми, боже, що думаю!

Борис слухав і тремтів. Чи то сила І ніжність голосу, чи красота та виразність модуляцій, чи чар улюбленої мелодії та поетичних образів, які він почув тут так несподівано,— досить, що він стояв мов причарований, запирав у собі дух і весь тремтів, несвідомо боячися, щоб пісня не урвалася, щоб голос не затих і щоб уся ота сцена, ті золоті плями на сухім буковім листі, і отой густозелений яр, і оті могутні буки над його головою, і голос, і пісня, і оте солодке тремтіння його тіла — щоб усе те моментально не щезло, не розвіялося, не показалося злудою, сном, марою.

Але голос не уривався. Проспівавши одну зворотку пісні, він, щоправда, зробив коротеньку павзу, але потім зараз почав наново мелодію, виразно, хоч із якимось особливим акцентом вимовляючи слова:

Я думаю мандрувати:

Жаль ми роду покидати.

Не так роду, як мамочки,

Що нас мала три синочки,

Що нас мала, згодувала,

Не однаку долю дала.

Пісня лилася по горах лагідними, та проте широкими хвилями, вистрілювала високо дзвінкими нотами, то знов капала вниз золотим дощем меланхолії. І робила чари. Вона заповняла вершок гори, оповивала його густим туманом невимовної туги і слала з нього рожеві хмари, мов післанці десь у невідому далечінь. А потім розливалася важким хлипанням здавленого серця, болючими нотами одчаю та обурення на несправедливість долі і знов вилітала з тих сумерків угору, до ясного сонця.

Борис заслухався і потопав у мріях. Та притім і рефлексія не дрімала. Він чував у Відні всякі концерти і всяку музику, та вони не торкали так його серця й фантазії, як отсі прості, примітивні тони селянської пісні. Примітивні, як стогнання або зітхання натомленої душі, а проте виспівувані зовсім не примітивним, а, бачилось, висококультивованим, інтелігентним голосом. І се ще збільшало чар і привабність пісні.

Голос плив, мов річка, рівно, без утоми, без афектації. Якесь почуття гармонії та рішучості родилося, слухаючи його. Борис був тепер певний,

що той голос не урветься, не розпливеться в нівіщо. Він перестав тремтіти і почав тихенько, нечутними кроками наближатися до того місця, відки плив голос. Він силкувався не хруснути гілкою, не шелеснути листям і рівночасно напружував слух, аби не вронити ані одної нотки чудової мелодії. Ось він перейшов ярок, вийшов на його супротилежну стіну і помаленьку посувався все далі й далі. Все ближче й ближче лився чудовий голос, та проте хоч І як силкувався Борис проникнути оком у глиб зеленої гущавини, та дарма, співачки не було видно. Нарешті він наблизився так, що здавалося, буцімто голос виходить із найближчого бука. Стежка закручувала тут понад ярок І п’ялася стрімко до вершка; власне на тім закруті була невеличка рівна платформа. З одного боку стежки простягся вниз здоровенний пень бука, бог зна як давно званого бурею і вже напівперегнилого. Він лежав, мов невеличкий вал; кора на ньому ще лиш де-де стирчала грубими клаптями, та переважно пообгнивала і повідпадала вже; дерев’яна маса струпішіла і кришилася, мов пухка глина; мов на глині, на ній росли декуди вже корчі ліщини та молоді буки. Стежка обминала сього поваленого велетня і проповзувала аж туди, де кінчився його пень; там, на грубішому кінці, пень був іще не так струпішілий; було видно, що буря повалила його для того, бо під ним кладено вогонь, і в живому ще дереві від того вигоріла була значна діра понад самим корінням. Той обгорілий пень стояв іще з другого боку стежки — величезний, чорний, мов стовп, у густім вінку молодих буків та ліскових корчів. Аж тепер, слідячи тихесенько здовж того бука і наближаючися до його пня, Борис міг завважити, що голос іде з пня. Там, у зеленім вінку свіжих паростей, на чорнім стовбурі старого бука мусило бути гніздо тої дивної пташки, якої голос бентежив ранішню лісову тишу. Помаленьку Борис висунув голову із-за закрута на вузеньку прогалину, якою йшла стежка знизу просто до пня і якою можна було окинути його очима. Зирнув і застив на місці. Серед зелені гілляк, що закривали верхню часть пня, видно було чудову дівочу головку. Вона обернена була до Бориса профілем і, співаючи, дивилася кудись у величезну прогалину, яку внизу під нею творили дерева, даючи вид на дальші гори. Сонячне проміння рожевою загравою обливало її лице та золотило ясноволосі коси, вінцем покладені над висками. Решта постаті тонула в зелені; лише

тоненька шийка, щільно общіплена ковніром блідо-зеленої сукні, трошечки виринала понад темнішу зелень листя.

Борис без руху, затаївши дух у собі, вдивлявся в сю чудову появу. Він зовсім не надіявся тут, серед диких лісистих гір, побачити в таку ранню пору, в такім місці таке ніжне сотворіння. Хвилину він завагався; в його умі мелькнули старинні казки про дріад, лісових дівчат, богинь дерев, що іноді являються людям, але зараз же його розум висміяв ті міфічні фантазії. Річ мусила бути натуральна, тим більше що дріади напевно не вміли співати пісні, сплодженої над берегами Пруту чи то Черемошу. Та проте що ж се за поява?

В тій хвилі хруснула гілка, мелодія доплила до кінця і потонула в сутіні меланхолії, чудова головка співачки злегка повернулася лицем до Бориса, і в найближчій хвилі пара дивно гарних, блискучих та живих очей зустрілася німим поглядом із його очима. Було щось невимовно принадне і таємниче в тім німім погляді наївних, майже ще діточих, а вже таких цікавих і вдумливих очей. І цікавість, і якась неясна туга, життєва радість і інстинктова тривога світилися в них. Борис стояв мов очарований тим зором, не смів ворухнутися, чуючи, що найближча хвиля аж тепер може розвіяти се чудове явище, і бажаючи як— мога продовжити сю хвилю непевності та загадковості, чуючи в ній найвищий чар, найкращу принаду життя.

Та нараз ясні очі потемніли, рожеве личко мигом похилилося вниз, і в найближчій хвилі воно поблідло і з рожевих усточок вирвався окрик тривоги:

— Ай, ай, ай!

Борис затремтів і, сам не знаючи що робить, швидко вибіг із гущавини і подався в напрямі до пня.

— Що там таке? — скрикнув він.

— Ай! — почувся новий крик із зеленої гущавини на пні.

Борис розхилив корчі і приступив ближче до пня. На пні стояла молоденька струнка панночка в блідо-зеленій сукні, без капелюха і мантильки, без парасольки, немов перед хвилею вийшла з покою, і з виразом невимовної тривоги показувала пальчиком униз, на свої черевики, що потонули були в зеленім моху та сухім листі, яким заповнене було випалене, вижолоблене дно старого букового пня.

— Що там таке? — запитав Борис, приступаючи ще ближче.

— Та поможіть, а не допитуйте! — скрикнула напівжалібно, а напівсердито панночка, простягаючи до нього руки. Він узяв ті руки — дрібні, майже дитячі ще, а проте пухкі та повні, як у дорослої панночки, і допоміг їй зіскочити з пня. Опинившися на землі, вона станула біля нього, причім показалося, що була значно нижча від нього, бо верх її золотистої, простенької та пахучої фризури сягав йому до чола.

— Пані перелякалася? — запитав Борис.

— Ох, на смерть! — відповіла панночка.

— Що ж там таке було?

— Гадюка! Страшенна гадюка! — з невимовною тривогою, вся бліда і тремтячи мовила панночка.

— Боже! — скрикнув і собі ж переляканий Борис. — Може, вкусила вас?

— Можливо! Вилася по моїй нозі.

— А чуєте біль?

Панночка підняла вгору зразу одну, потім другу ніжку, обуту в делікатні прунельові черевики.

— Або я знаю! Я вся задеревіла зо страху.

Борис усміхнувся і кинувся до пня, щоб перешукати його вижолоблення.

— Йой, не йдіть там! — скрикнула панночка. — Вона й вас укусить.

— Ну, побачимо бодай, що то за гадюка,— мовив він, заглядаючи в те оригінальне гніздо. Та в тій же хвилі зареготався і, пошпортавши пальцями, обернувся до панночки і запитав її:

— Може, се та гадюка?

І він підняв угору руку, в якій двома пальцями за хребет держав здорову саламандру.

— Йой! — скрикнула панночка. — Киньте геть! Вона вас укусить!

— Але ж вона не кусає! — мовив сміючися Борис. — Се не гадюка! Се невинна саламандра.

— Саламандра? — скрикнула з комічним острахом панночка. — Та страшна саламандра, про яку...

— Про яку говорять та пишуть усякі байки, буцімто вона в огні не горить, і їдь має в хвості, і ще бог знає що. Та сама, та сама! Ось гляньте. Се зовсім невинне сотворіння.

— Господи! Яке ж погане! — мовила панночка, осмілюючися настільки, що зважилася поглянути на те дивне сотворіння, що

безпомічно та незграбно, повільними рухами кривилося в Борисових пальцях то в сей, то в той бік, перебирало лапками та повертало голову то направо, то наліво. Нарешті Борис кинув саламандру назад на те місце, відки взяв її, і обернувся до панночки, що все ще стояла на тім самім місці, де він поставив її.

— А тепер позвольте, пані, що вам представлюся,— зачав він якось церемоніально.

— А то пощо? — відповіла панночка. — Мені зовсім не цікаво знати, хто ви. А признайтеся, за кого ви приняли мене, побачивши вперве?

— Може, се вам смішно буде,— відповів Борис,— але скажу вам по правді. Почувши здалека ваш спів, я тихенько підповз отсею стежкою і, побачивши вашу голову серед зелені, я приняв вас за одну з тих дріад, тих лісових німф, у яких існування вірили колись греки.

— Ха, ха, ха! — зареготалася панночка якимось проймаючим і, як бачилося Борисові, неприродним сміхом. — Отсе гарно складається! А я, побачивши ваше лице, вихилене з-поміж листя лопухів, приняла вас за лісового Фавна. Ха, ха, ха! Правда, як гарно складається!

— А я й не думав, що моє лице має пригадувати Фавна,— мовив Борис, трохи немило вражений сим порівнянням.

— Я тому не винна, що мені так видалося. Се було вражіння першої хвилі. Ну, але тепер бувайте здорові. Мені ніколи довше балакати з вами.

І вона раптом обернулася, вискочила на стежку і, махнувши йому правою рукою на знак прощання, а лівою зібравши свою не зовсім іще довгу сукню, погнала вниз і по кількох скоках щезла в гущавині. Борис довго ще стояв на місці і надслухував, але ані один звук, ані один стук, ані хрускіт, ані шелест не давав знати, куди вона побігла. Здавалося, що

полетіла з вітром або впірнула в лісову зелень, як одна з її складових частин.

— Агій, от іще! — промовив Борис, отрясаючися з незвичайних вражінь сеї несподіваної стрічі. — Ніколи б не був надіявся наскочити тут, у лісі, на таке диво. І що вона за одна? Чого блукає по лісі? З її поводження видно, що вона або дуже розпещена і не знає ще зовсім світу, або психічно ненормальна. Цікаво було б пізнати її ближче. Ну, та на се ще, мабуть, буде досить часу.

І він рушив далі в дорогу, до вершка гори. Ще було кількадесять кроків дуже стрімкої дороги до краю лісу, а повище лісу була вже гола полонина, серед якої півкруглим стіжком підіймався вгору сам шпиль гори.

Вийшовши з лісу, де, невважаючи на густі золоті плями, струмки та нитки від сонячного проміння, все-таки стояла ще сутінь, Борис зразу мусив аж прижмурювати очі,— так ярко світило тут сонце, що вже піднялося, як то кажуть, на три праники над сусідню, також лису, гору. Проте було досить холодно. Повітря було чисте, чудове, пахуче, що, бачилось, так і лилося цілющим бальзамом у груди. На вершку тяг досить різкий полонинський вітер, а в напрямі до заходу видно ще було на дальших горах настобурчені величезні шапки мряки, тепер позолочені сонячним промінням. Борис, зупинившися на найвищім шпилі, зітхнув глибоко і почав уважно розглядатися довкола.

Вид був чудовий, якого і в горах рідко можна запопасти. Всі долини, які видно було з вершка гори, були ще завалені клубами непрозорої мряки, що внизу білілася, мов молоко. Ані лісів, ані сіл, ані нічого не було видно з тої потопи. Тільки вершки гір визирали з неї, мов рідкі круглі острови, а довкола них клубилися густі тумани, то підіймаючися вгору, то опадаючи вниз, немовби бентежені спідсподу якимись велетенськими руками. Сонячне проміння золотило згори поверхню того повітряного моря, де-де заломлюючися блискало пурпуром або багровими пасмами, а

над одним місцем стояло скісним стовпом веселки; Борис догадався, що там унизу мусить бути якесь водяне плесо.

Та ось поверхня того барвистого моря захвилювала дужче й дужче, в ньому почали робитися все глибші розсілини та й уся його поверхня якось знижувалась, опадала, таяла. З-під барвистого серпанку виступали, щораз виразніше, темні стіни лісів, стіжкуваті бовдури розрізнених дерев, тонкі та безконечні нитки воринння, що тут і там обмежувало царину, відділяючи її від толоки. Далі зі дна того повітряного моря почали, мов блискучі сталеві шпади, виколюватися острі леза — се відблиски води, о яку внизу відбивалося сонячне проміння. Замаячіли сільські хати, забілілася лісничівка під супротилежною горою, почувся на сусідній полонині меланхолійний голос трумбети, що супроводив турму овець на пашу. І знизу, з села, поплили одна за одною череди різнобарвної худоби. Ті невеликі череди йшли повагом вузькими стежками, з обох боків обгородженими воринням, підіймалися все вгору та вгору, раз тонули в ярках, що перебігали поперек стежки, то знов звивалися пестрим вужем вище вгору, п’ялися по збочах і нарешті, минувши пояс царин, розсипалися по толоці поміж ялівцями і смерічками. І все те робилося тихо, без звуку та шуму, аж моторошно було дивитися, бо ані дзвінків на шиях коров, ані гейкання пастухів, ані блеяння телят, ані лускання батогів за віддаленням не було чути; проте пречисте гірське повітря так ясно рисувало всі дрібниці і так наглядно ставило перед його очима, мало що рукою не досягнути.

А внизу тим часом уже зовсім прояснилося; мряка розійшлася або позаховувалася великими клаптями десь у яри та звори або висіла маленькими плахтами над мокравинами, де стікала вода з гірських джерел. Села внизу вже метушилися; видно було рідкі купки людей, що йшли хто в поле до роботи, хто в ліс із блискучою сокирою за ременем. Над рікою тут і там червонілися спідниці прачок, що стояли похилені по коліна в воді і махали праниками,— але лускання праників не доходило до Бориса. Тільки здоровенна срібнолуска гадюка, корчачися та звиваючися, опоясувала гору з трьох боків, де-де мінячися пурпуром або

селединово-зеленим кришталем,— се був Стрий з його незліченними закрутами, плесами та бродами.

А Борис сидів на вершку гори та любувався тим видом, до якого стільки літ тужив у хвилях, коли його думка по мандрівках у світі науки та праці вертала "до себе". Ось вона, його рідна країна, така сама гарна і така сама нетикана новочасною культурою, як він десять літ тому назад покинув її. Тихий, чудовий куток, забутий богом та історією. Люди родяться тут, бідують, тішаться і плачуть, і мруть так самісінько, як оті буки в лісі або трава на толоках. Вони гинуть І не лишають по собі тривкішого сліду, як оті букові пні та корені, що ще по сотці літ свідчать про існування гірського велетня, в пору, коли нові покоління давно розточили та рознесли його тіло. Дерево й солома — ось увесь матеріальний підклад тутешньої культури, то чи ж диво, що вона така нетривка, така примітивна, що ні світ про неї не знає, ні внуки не мають по чім згадувати своїх дідів! А він так рад би внести нову течію в те тихе, монотонне життя, в те спокійне вегетування людей на лоні природи. Отут, у затишнім заломі гори, в тій видолинці, захищеній кам’янистими стінами від півночі, сходу й заходу, виставленій на південь, до сонця, захищеній та покритій тепер відвічним дрімучим лісом,— тут повинна повстати перша оселя нової культури. Борисова уява енергічним рухом зрубала ліс, прочистила долину і вже плантує її, покриває свіжою зеленню, деревцями, доріжками. А посеред того маленького раю природи здвигає горду, тривку будову культури: біліються муровані стіни, блискотять до сонця великі вікна, червоніється череп’яний дах, скриплять залізні медведі на струнких коминах, рояться люди на ганку, на доріжках. Онде збоку ряд гойданок — радість дітвори та й дорослих; тут і там, у особливо затишних місцях, на живописних пунктах, стоять альтанки зі столиками та лавочками; дерев’яні лавочки розставлені скрізь на закрутах доріжок. Унизу, близько ріки, стоять економічні будинки, кухні, шопи, стайні. Всюди кипить життя, йде невсипуча праця, але не та сонна, нелюба, яка тепер не то піддержує, не то заїдає вбоге людське життя, а та радісна, бадьора, що являється випливом нагромадженої життєвої сили й енергії і, втомлюючи тіло, плодить засоби нової сили й енергії.

Та тут у пишнобарвну тканину його мрій замішалася якась нова нитка. Майнула зразу мельком, а далі якось тягом рожево-золота головка в рамці сутої зелені і з якимось зеленим продовженням, що губилося десь у зеленому тлі малюнка. Мов комета з рожево-золотою головою і зеленим хвостом. Вона визирнула — здавалося Борисові — з одного вікна його мрійного палацу, а потім визирала, щораз частіше, з усіх альтанок, із усіх доріжок, із усіх закутків, тяглася рожево-зеленою стяжкою рівнобіжно з усіми пасмами його мрій. Ах, се та дріада, яку він так несподівано і в такій чудернацькій обставі здибав сьогодні рано ось тут унизу на стежці. Чого вона хоче і яке їй діло мішатися в його рай? Чи се, може, та квітка, що має статися його найкращою оздобою, що має своїм запахом і своєю красою оживити, довершити його? Борис чув, як у нього живіше забилося серце якоюсь невідомою досі непевністю, тугою, ожиданкою та острахом.

Женщини досі не грали в його житті ніякої видної ролі. Він учився серед недостатку, боровся тяжко та витривало за життя, здобував знання, освіту, становище в світі, і на се йшли всі його сили і всі його помисли. Він привик досі числити тільки на себе і дбати тільки за себе. Женщин він уважав предметом розкоші, люксусовим меблем, а в приложенні до себе — математичним зрівнянням із двома невідомими, яке вносить непевність і хиткість у всі життєві рахунки. А він так любив певність і ясність і мусив любити їх під загрозою утрати всеї підстави свого існування, під загрозою морального та економічного банкротства. І свої відносини до тих немногих женщин, з якими йому доводилося мати зносини там, у Відні, він силкувався відразу поставити на основах певності та ясності і все якось виходив на тім добре. Але отся рожево-зелена поява — він чув се інстинктово — була зовсім з іншої категорії, нездібна уложитися в рами його формулок. Се було зрівняння не з двома, а, певно, з двадцятьма невідомими, якась рожево-золотисто-зелена загадка, здібна заплутати і збаламутити хоч і як взірцево ведені життєві рахунки. Ні, ні, не їй місце у мріях селянського сина, лікаря, що має перед собою важкі особисті й національні задачі. Правда, Борис не знав, хто вона і до якої народності зачисляє себе. Вона співала по-українськи, і Борис не міг утаїти перед собою того, що власне ся українська пісня

найдужче вхопила його за серце, ще заким він побачив співачку. Вона й говорила з ним потім по-руськи, але з якимось неруським акцентом, з неруським, горляним відтінком у голосі. Та й уся її поведінка — не руська. Було щось фантастичне, романтичне в її рухах і словах, зовсім манірне, претенсіональне, незвичайне і майже неможливе у русинки. Борис аж тепер пригадав собі все те ясно і, .підвівши суму своїх спостережень, рішучо похитав головою.

— Ні, ні, се не для мене! Се чужий елемент. Се небезпечний демон. Дріада, покуса. Что мні і тебі, жено?

І він махнув рукою, немов бажав відігнати спокусливого демона.

Та в тій хвилі в його уяві знов мигнула рожева головка в золотистім вінці кіс і з продовженням зеленого хвоста, що губився десь у неозначенім тлі темної зелені. І його груди нехотя піднялися, і з них видобулося важке, тужливе зітхання.

---

* Треба оглянути (лат.).— Ред.